

CSM – 45/17

**Indian Language &
Literature in Sanskrit
Paper – II**

Time : 3 hours

Full Marks : 300

The figures in the right-hand margin indicate marks.

*The questions must be answered in Sanskrit
using Devanagari Script.*

*Candidates should attempt Q. No. 1 from
Section – A and Q. No. 5 from Section – B
which are compulsory and any **three** of
the remaining questions selecting
at least **one** from each Section.*

SECTION – A

1. अधस्तनेषु किमपि त्रयं प्रतिपादयत : 20×3 = 60
(क) कठोपनिषदः वैशिष्ट्यं प्रतिपाद्यताम् ।
(ख) 'माघेसन्ति त्रयो गुणाः' सूक्तिरियं व्याख्यायताम् ।

- (ग) उत्तररामचरितस्याङ्गीरसं निर्धार्यताम् ।
 (घ) संस्कृतसाहित्ये भारवेरवदानं विचार्यताम् ।

2. मृच्छकटिकस्य प्रकरणत्वं अवलेखनीयम् । 60
 3. श्रीमद्भगवद्गीतामधिकृत्य कर्मयोगं विचार्यताम् । 60
 4. 'बाणोच्छिष्टं जगत्सर्वम्' व्याख्यायताम् । 60

SECTION -- B

5. A, B, C, D इति उपवर्गे केषाञ्चित् त्रयाणां व्याख्या करणीया :
 20×3 = 60

[A] (i) वागर्थाविव संपृक्तौ वागर्थप्रतिपत्तये ।

जगतः पितरौ वन्दे पार्वतीपरमेश्वरौ ॥

(ii) यं सर्वशैलाः परिकल्प्य वत्सं मेरौ स्थिते दोग्धरि
 दोहदक्षे ।

भास्वन्ति रत्नानि महौषधीश्च पृथूपदिष्टां दुदुहु-
 धरित्रीम् ॥

[B] (i) प्रारम्भेऽस्मिन्स्वामिनो बुद्धिहेतौ

दैवेनेत्थं दत्तहस्तावलम्बे ।

सिद्धेभ्रान्तिर्नास्ति सत्यं तथापि

स्वेच्छाचारी भीत एवास्मि भर्तुः ॥

(ii) वायुरनिलममृतमथेदं भस्मान्तं शरीरम् ।

ओहम् क्रतो स्मर क्लीवे स्मर कृतं स्मर ॥

[C] (i) ऋज्वायतां च विरलां च नतोन्नतां च

सप्तर्षिवंशकुटिलां च निवर्तनेषु ।

निमुच्यमान्यभुजगोदरनिर्मलस्य

सीमामिवाम्बरतलस्य विभज्यमानाम् ॥

(ii) सपक्षा मधुरगिरः प्रसधिताशां मदोद्धतारम्भा ।

निपतन्ति धार्तराष्ट्राः कालवशान्मेदिनी पृष्ठे ॥

[D] (i) गच्छति पुरः शरीरं धावति पश्चादसंस्तुतं चेतः ।

चीनांशुकमिव केतोः प्रतिवातं नीयमानस्य ॥

(ii) चीयते बालिशस्यापि सत्क्षेत्रपतिता कृषिः ।

न शाले स्तम्बभरिता वसुगुणमपेक्षते ॥

6. अभिज्ञानशाकुन्तलस्य वैशिष्ट्यं निर्धार्यताम् । 60

7. (क) आर्यावर्तस्य सीमां निर्धार्यताम् । 30

(ख) निम्नलिखितश्लोकयोः व्याख्या विधेया : 30

(i) आषोडशात् ब्राह्मणस्य सावित्री नातिवर्तते ।

आद्वाविंशात्क्षत्रबन्धोराचतुर्विंशतेर्विशः ॥

(ii) वेदाविनाशिनं नित्यं य एनमजमव्ययम् ।

कथं स पुरुषः पार्थ कं घातयति हन्ति कम् ॥

8. अधोलिखितेषु एकः प्रश्नः साधनीयः :

60

(क) सांख्यकारिकानुसारं पुरुषस्य स्वरूपं विवेच्यताम् ।

(ख) वेदान्तसारमनुसृत्यानुबन्धचतुष्टयं प्रतिपाद्यताम् ।

(ग) 'गन्धवती पृथिवी । सा द्विविधा नित्या अनित्या च' —
इति विषयं तर्कसंग्रहानुसारं प्रतिपादनीया ॥

